

PURASTAAN KIELTÄ 4: nyökkäys kohti kieltä

Onko nyökkäys kieltä? Riippuu siitä, keneltä kysytään. Jos tulilinjalla ovat kivikuulevat maallikot tai perinteisten kielentutkimuksen oppikirjojen kirjoittajat, niin vastaus on todennäköisesti kielteinen: *Eihän nyökkäyksessä käytetä ääntä; Nyökkäys on ekstralingvististä viestintää*. Jos kysymys taas suunnataan viittomakielisille kuuroille tai viitotun kielen tutkijoille, niin mahdollisuus saada myönteinen vastaus on huomattavasti suurempi: *Miten minä muuten vastaisin kysymykseen myöntävästi? Kyllä nyökkäys vähintäänkin prosodinen ilmiö on*. Eihän tämä näin voi mennä? Kyllä ainakin kielentutkijoiden pitäisi asiasta samaa mieltä olla.

Kielen rajat on asetettu puhutusta ja kirjoitetusta kielestä tehdyn tutkimuksen pohjalta. Tässä sapluunassa viittomakieli on kielen ammattilaisillekin yleensä pelkkä kuriositeetti; poikkeus, joka vahvistaa säännön. Kivahan se on alaviitteessä knoppimielessä mainita – ja sitten unohtaa. Tietenkin. Eihän se sovi ollenkaan teorioihin äänneistä, morfeemeista tai lauseista, kun siinä vain elehditään käsillä, piirrellään ilmaan kuvia ja lauseetkin ovat pelkkiä mielleyhtymiin perustuvia aihioita. Se on sitä nonverbaalista oheisviestintää. *Ei sellaisella ole sijaa oikeassa kielessä!*

Vai onko? Keskustelimme tässä hiljattain suomenkielisen tokaluokkalaisen kanssa koruompeleen teosta: millainen neula työhön tarvitaan, miten sitä liikutellaan ja minkälaista kuviota sillä tuotetaan. Kyllähän tähän kaikkeen sanoja käytettiin, mutta on se niin, että kokonaisuymmärrys asiasta muodostui käsillä tehdyn varsin tarkan kuvailun eli ilmapiirtelyn perusteella. *Oheisviestintää*, sanoisi oppikirja. *Blendejä*, sanoo viittomakielentutkija – ainakin kognitiivisesti orientoitunut sellainen. Eikä tämä lapsenkieleen rajoitu. Jokainen täysikäinen puhekielen voi testata oman kielensä rajoja neuvomalla harhaantuneelle kysyjälle oikeaa polkua haluttuun osoitteeseen nitkauttamatta niveltäkään omasta kehostaan. Blendataan, blendataan!

Nykyisin yhä useampi viittomakielentutkija lähtee työssään liikkeelle siitä, että kieli ei ole rajoiltaan täysin teräväpiirtoinen. Käsitys perustuu maailmasta tehtyihin havaintoihin, mutta aina se ei ole helppo tie. Vaatii paljon pokkaa sanoa (amerikkalaisen viittomakielentutkijan Scott Liddellin tapaan), että merkitystä ei rakenneta pelkästään morfeemeilla, vaan myös muilla, perinteisesti esimerkiksi eleiksi tunnustetuilla hämäärämillä keinoilla; että esimerkiksi viittoma ei aina palaudukaan morfeemeiksi, vaan että se koostuu monesti myös esimerkiksi osoittavista tai kuvailevista eleistä tai niiden osista. Vaikean asiasta tekee se, että koulutuksessa opittujen asioiden murtamista ei lopulta kuitenkaan opeteta koulutuksessa. Pokkaa asian julkilausuminen vaatii taas siksi, että olemassaoleva kielentutkimuksen valtavirtaperinne niin kovasti hyljeksi eleitä.

Voisiko eleen käsitettä soveltaa sanojen analyysiin? Riippuu tietysti taas siitä, keneltä asiaa kysytään (ja siivutamme tässä suosiolla kysymyksen itse *eleen* määrittämisestä). Oppikirjoissa tämä vaihtoehto ei ainakaan ole esillä. Viittomakielentutkija Arinka Okrentille se on kuitenkin täysin hyväksyttävä näkökulma. Hänen ajatuksenkulustaan saa kiinni miettimällä vaikkapa viimeistä sananmuotoa lausumassa *Matka sinne oli piiiitkä*. Vokaalin ikoninen pidentäminen sanassa *pitkä* ei oikein taivu perinteiseen kielitieteelliseen (fonologiseen, morfologiseen jne.) analyysiin, mutta jos kieleen ja siitä rakennettuun teoriaan hyväksytään sopiva ripaus hämääräjäisyyttä – siis eleitä – ei ilmiön selittäminen ole minkäänlainen ongelma. Voisiko olla niin, että viittomakielentutkimuksella olisi jotain annettavaa kielentutkimukselle? Ehkä kirjoitusoppaat ovatkin oikeassa suosittellessaan alaviitteisiin aiotun tekstin aukikirjoittamista leipäteksteissä...

Mutta vähemmistö on vähemmistö ja enemmistö on enemmistö. Tämän rajan hämärtymistä odotellessa me viittomakielentutkijat ilakoimme ajatuksella, että tiedämme kielestä tuplasti enemmän kuin valtaapitävän äänipohjaisen kielentutkimusperinteen edustajat. Näinhän sen on oltava, sillä radikaaleimmat arvot väittävät viittomakieliä olevan maailmassa yhtä paljon kuin puhuttuja kieliä. Selkeää logiikkaa hämärästä aiheesta. Nyökkäys. Ja toinenkin.

Tommi Jantunen & Ritva Takkinen,
Jyväskylän yliopisto, viittomakielen keskus

Tommi Jantunen toimii tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksessa. Hänen erikoisalansa ovat viittomakielen rakenne ja yleinen kielitiede.

Ritva Takkinen on Jyväskylän yliopiston viittomakielen professori. Hänen erikoisalansa ovat kielen omaksuminen, kaksikielisyys ja viittomakielen rakenne.

